

A Tóra fordítása – áldás vagy átok?

Ezen a héten péntekre esik Tévét hónap 10-ének böjtnapja.

A Sulchán Áruch a böjtnapok között összegyűjt egy helyen 21 olyan kevésbé ismert napot, amikor olyan tragédia történt, amiért egyes jámborok későbbi években böjtölnek. Ebben a listában szerepel a Tévét 10. napját közvetlenül megelőző két nap:

„Tévét 8-án leírták a Tórát görögül, Ptolemaiosz király idejében, és a világ elsötétült három napra. Tévét 9-én nem tudjuk¹, hogy milyen baj történt.” (Sulchán Áruch OC 580:2)

Mit jelent ez pontosan?

II. Ptolemaiosz király ragaszkodott ahhoz, hogy az alexandriai nagy könyvtárba bekerüljenek a „zsidók törvényei”, vagyis a Tóra is.

A Talmud leírja, hogy a király parancsára 72 bölcsöt 72 különböző helyiségben helyeztek el, hogy ne tudjanak egymásról, sőt, még arról sem, hogy miért is hívták őket (Megilá 9a).

Csodák csodája: mind a 72 bölcs ugyanazon a 15 helyen módosította² a Tóra eredeti szövegét a fordításban (hogy ezzel kellemetlen félreértéseknek vegyék elejét). Ez lett a *Septuaginta* (héberül: *Tárgum Sivim*) néven ismert, ógörög nyelvű fordítás, mely egyébként a szóbeli tórai hagyomány egyik legősibb ránk maradt írásos emléke is.

Furcsa ez a kettősség: az egyik oldalon egy óriási csoda, ami az isteni segítségnek és a szeretetnek a jele, a másik oldalon pedig három nap sötétség, ami emlékeztet, hogy azáltal, hogy a Tóra a saját, eredeti nyelvétől eltérő formában jelent meg, valami eltűnt a világból.

Farnadi-Jeruzálmi Temima rajza. Köszönjük!!

Impresszum

Az *omek* szó jelentése: *mélység*. Az orti.hu célja a hagyományos zsidó értékek, autentikus tórai tanítások megjelenítése közérthető, modern formában. Elgondolkodtató, inspiráló, a tórai és rabbinikus irodalomból építkező témák, üzenetek, napjaink számára.

Írta és szerkesztette: Szántó-Várnagy Binjomin, a Bét Jehuda közösség rabbija (Budapest, 1084 Scheiber Sándor utca 2.).

Megjelenik 130 példányban.

Kapcsolat, feliratkozás, jó tanácsok vagy önkéntes segítség felajánlása: ortimagazin@gmail.com.

1 Ez az egyetlen olyan nap a listában, mely ismeretlen. Talán éppen a 8-án kezdődő három nap sötétség (és annak nemzedékekre való hatása) miatt.

2 Hallottam valakit, aki humorosan megjegyezte: még nagyobb csoda lett volna, hogy ha akkor is megegyeztek volna a fordításaik, ha közösen, egy helyiségben dolgozták volna ki.

Hetiszakasz és arámi fordítás

Ezt a kérdést még tovább erősíti az a fontos törvény, mely talán egyike a gyakorlatban legnehezebben teljesíthető előírásainknak:

„Mindig fejezze be az ember a hetiszakasz elolvasását a közösséggel együtt – **kétszer az eredetiből és egyszer a fordításból.**” (Beráchet 8a, Sulchán Áruach OC 285:1)

לְעוֹלָם יִשְׁלִים אָדָם פְּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצְּבוּר
שְׁנַיִם מִקְרָא וְאַחַד תַּרְגוּם

A magyarázók elmondják, hogy a fordításnak nemcsak az a szerepe, hogy értsük a Tóra szövegét. Hiszen ez a törvény az arámi fordításra hivatkozik (*Targum Onkelosz*), melynek különös szentsége van. Ugyanis ez egy értelmező fordítás, mely több helyen a szövegbe illeszti a talmudi Bölcsék magyarázatait.

Ezért írták elő, hogy tanulmányozzuk ezt is hétről hétre, annak ellenére, hogy legtöbbszörünk számára a hébert könnyebb megérteni mint az arámit (mely azonban egykor az egyszerű nép beszélt nyelve volt).

Ugyanemiatt azt is írja a Sulchán Áruach, hogy ha *Rási* magyarázatait elolvassuk, az egyenértékű a *targum* (arámi fordítás) elolvasásával. „*Aki istenfélő, az mindkettőt olvassa el.*”

Eszerint a Tóra fordítása nemcsak hogy nem tilos, hanem egyenesen szükséges része a mindennapi vallásgyakorlatunknak³.

Szent nyelvű imarendünk

A Talmud azt is leírja, hogy régi időkben voltak fordítók, akik a Tórát annak felolvasása közben „élőben” fordították, tolmácsolták⁴. Nem világos, hogy ez a folyamat miért állt meg.

Az imáink ügyében azonban bőven áll rendelkezésünkre információ arról, hogy miért ragaszkodtak a rabbik ahhoz, hogy csak héber nyelven mondhassuk őket.

Az imádkozás nyelvéről már a Misnában és a Talmudban is találunk említést:

„A következők minden nyelven mondhatóak: a szotá⁵ részei, a tizedek bevallása, a Smá olvasása, az ima, az étkezés utáni áldás [...]” (Szotá 7:1)

A részletek tanulmányozása után azonban itt is, mint megannyi más kérdésben, kiderül, hogy ennél a kérdés jóval összetettebb. Nem véletlen az, hogy a hagyományos zsinagógákban egyáltalán nem jellemző az anyanyelvű imádkozás.

A Sulchán Áruach és magyarázói leírják, hogy ez az engedély alapvetően két esetre vonatkozik:

1. Aki a rögzített imaszövegeken túl saját magánkérelmeket szeretne hozzátenni a szöveghez⁶.
2. Aki nem ért héberül, és azért imádkozik az anyanyelvén, hogy jobban értse⁷.

3 Igaz, hogy különbséget tehetünk a Septuaginta görög fordítása és Onkelosz arámi fordítása között. Előbbi kényszer – majdhogynem erőszak – hatására jött létre, és a későbbi időkben is sokszor igyekeztek a zsidók ellen felhasználni. Utóbbi ezzel szemben belső igényre és használatra jött létre.

4 Lásd Sulchán Áruach OC 145:1, és az ott felsorolt talmudi hivatkozások.

5 A házasságtöréssel meggyanúsított asszony próbatételéhez szükséges szöveg. Ld. Mózes 4., 5:19-22. A nőnek pontosan kell értenie, hogy mit kockáztat a szertartással, még akkor is, ha nem tud héberül.

6 Sulchán Áruach OC 101:4.

7 Biur Halacha OC 101:4, Mágén Ávráham nevében.

Ez utóbbi esetben persze ideiglenes megoldásról van szó, hiszen a hosszú távú cél csak az lehet, hogy megtanuljon a szent héber nyelven imádkozni, melyen a világ teremtve lett (*ld. Berésit Rábá 14:8*).

Arról is részletesen írnak az utóbbi évszázadok szerzői, hogy az imádkozás nyelvének a megváltoztatása volt a reform törekvések közül az egyik legjelentősebb, ami ellen a kor nagy rabbijai határozottan kiálltak. Külön könyvet jelentettek meg erről (*Éle Divré Hábrit*⁸ címmel, Hamburg, 1819), és a halachikus könyvekbe is bemásolták legfőbb érveiket⁹.

Tanulás: mondd a saját szavaiddal

Az, hogy héberül imádkozunk és héberül olvassuk fel a Tórát, jelentős motiváló nyomás alá helyez mindnyájunkat. Rá vagyunk kényszerítve, hogy az eredeti nyelven értsük szent szövegeinket, annak minden lehetséges jelentésével és értelmezésével együtt.

Még jobban értekelheti ennek a követelménynek a fontosságát az, aki tanulmányozza más vallások (pl. kereszténység) történelmét. Abból ugyanis kiderül, hogy számos vita és félreértelmezés alapját képezik a fordítások és az abból terjedő tévedések.

Ugyanakkor nem vetjük el a fordítás és anyanyelvi tanulás jelentőségét sem. Erre talán a legjellemzőbb élő példa az, amikor tanulunk. Még a leghaladóbb Tóratanulók is, akik párban (*chevrutában*) tanulnak, először elolvassák az eredeti szöveget, majd saját szavaikkal átfogalmazzák anyanyelvükre, és csak utána kezdenek el vitatkozni az értelmezésén.

Még Izraelben is így van ez, ahol a héber az anyanyelv. Ez ugyanis rákényszeríti a tanulókat arra, hogy a saját szavaikkal kimondják, hogy hogyan értik a szöveget, és így a tanuló társ is könnyebben észreveszi, ha valahol téved az ember.

Összességében elmondhatjuk, hogy a fordítás a szent szövegeink értelmezésében segédeszköz, és nem helyettesítés. A természetes emberi lustaság hajlamos arra, hogy „gyorsan átfusson” a szent szövegen, egy olyan nyelven, amit könnyen és gyorsan el tud olvasni.

Ennek néha valóban nagy haszna van. Aki azonban valaha is tanulmányozott már közelebbről az eredeti nyelven egy tórai szöveget, az tanúsíthatja, hogy az eredeti élmény nem pótolható semmiféle fordítással.

HETISZAKASZ

József megleckézteti a testvéreit

Az elmúlt hetekben József történetéről olvastunk, akit testvérei eladnak Egyiptomba, majd alkirályként elrejtik előlük identitását, és különféle próbatételek elé állítja őket. Az egyik legkiemelkedőbb kérdés ebben az ügyben az, hogy milyen joga van minderre?

Még jelentősebbé válik ez a kérdés, ha megnézzük a talmudi Bölcsék és későbbi magyarázók hozzáállását ehhez a kérdéshez. Hiszen náluk sem találjuk, hogy komoly kritikát fogalmaznának meg Józseffel szemben, testvéreivel és apjával szembeni, kegyetlenség látszó viselkedéséért.

8 Hosszú és részletes leírás található a könyv háttéréül szolgáló vitáról az angol nyelvű Wikipédián is, *Hamburg Temple disputes* címmel.

9 Ld. Misna Berura 62:3, 101:13, ÁruCh HáSulchán 101:9, 185:2-3.

Éppen ellenkezőleg: őt a talmudi bölcsek¹⁰ *Joszéf háCádik [József, az igaz]* néven nevezik. Nem változtat ezen az sem, ahogyan a testvéreivel viselkedett, mielőtt felfedte előttük kilétét.

Pedig – a történet egy későbbi pontján – József még a saját szavaival is megfogalmazza azt, hogy ő nem veheti át az Örökkévalótól az ítékezés szerepét. Amikor Jákob meghal és a testvérek elkezdnek aggódni amiatt, hogy József most bosszút fog rajtuk állni, akkor így szól hozzájuk:

„*Ne féljete! Vajon én Isten helyében vagyok?*” (Mózes 1., 50:19)

Márpedig a testvérek jó okkal gondolhatják azt, hogy amit korábban alkirályként tett velük, az éppen ítékezésnek, büntetésnek, vagy akár bosszúállásnak is számítható.

Az egyik magyarázat szerint József így segített nekik abban, hogy egy magasabb szintet érjenek el: hogy összefogjanak, egymást segítsék, és megbánják a bűneiket. A megpróbáltatás valóban összekovácsolta őket, és

amit Benjáminért és Jákobért tettek, az magasan felülmúlta korábbi cselekedeteiket.

Kérdés azonban, hogy vajon volt-e ehhez joga Józsefnek? Hiszen – ahogy ő maga mondja – „*Vajon Isten helyett vagyok én?*” Az Örökkévaló dolga az ítékezés. Hogy veheti magára József ezt a feladatot?

Más magyarázók azt javasolják, hogy József azt akarta megtudnia, hogy a testvérek most is ugyanúgy gyűlölik-e őt, mint annak idején, vagy van esély a viszonyaik rendezésére¹¹.

Mások azt mondják, hogy még az is kérdés, hogy Jákobról mit feltételezett. Hiszen ő volt az, aki annak idején elküldte a testvéreikhez (ld. Mózes 1., 37:13). Így akár még az is felmerülhetett benne, hogy apja hozzájárulásával történt meg az eladás.

Ezen értelmezés mellett szól az, hogy akkor fedi fel kilétét, amikor először hallja Jehudától, hogy az apjának nagyon hiányzik és gyászolja őt.

Időpontok Budapesten:

Tévét 10-i böjt péntek hajnalban 5:47-től délután 16:48-ig.

Gyertyagyújtás **péntek este** (Budapesten): 15:37-ig.

Szombat kimenetele: 16:49.

A zsinagógában **péntek este** 17:30-tól tanulunk, 18:00-tól imádkozunk.

Hétfőn és csütörtökön reggel 8:00-kor imádkozunk a *Rumbach utcai zsinagógában*.

A *Smá Jiszráelt* olvassuk el legkésőbb szombat reggel 9:35-ig.

Szombat reggeli ima a Bét Jehuda zsinagógában legközelebb:

2024. január 20-án, szombat reggel 9 órakor, Bo szombatján.

Sábát sálom! Gut sábesz!

¹⁰ A Talmud szövegében egyszor (*Jomá 35b*), a midrási irodalomban azonban számos ponton.

¹¹ Az ugyan nem valószínű, hogy egyiptomi alkirályként is veszélyeztetnék őt, viszont azzal a dilemmával meg kellett küzdenie Józsefnek, hogy vissza akar-e kerülni egy feszült családi légkörbe.